УДК 025.34:025.171:003.349]:027.54(477-25)НБУВ+
025.340:002.2:003.349]:271.4(477)-523.6

Наталія Валентинівна Заболотна,
кандидат філологічних наук
старший науковий співробітник
відділу стародруків та рідкісних видань
Інституту книгознавства
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
e-mail: zabolotna_n@ukr.net

УКЛАДАННЯ ПОПРИМІРНИКОВИХ КАТАЛОГІВ КИРИЛИЧНИХ СТАРОДРУКІВ ВАСИЛІЯНСЬКИХ ДРУКАРЕНЬ З ФОНДІВ НБУВ: ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ТА ТЕОРЕТИЧНІ НАПРАЦЮВАННЯ

Висвітлено особливості укладання попримірникових каталогів кириличних стародруків василіянських друкарень, з'ясовані в процесі роботи над каталогами кириличних видань друкарень Почаївського, Унівського та Супрасльського монастирів. Наголошено на необхідності включення до каталогів поряд із книгами аркушевих видань, які випускали названі вище друкарні. Особливу увагу приділено конволютам із видань (або їхніх частин) різних василіянських друкарень. Актуалізовано проблему браку символів, потрібних для передавання текстів, у комп'ютерних шрифтах.

Ключові слова: укладання каталогів, попримірникові каталоги, кириличні стародруки, видання греко-католицьких друкарень.

Найефективнішим способом фіксації детальних описів видань та примірників з їхніми особливостями, введення до наукового обігу інформації про фонди тієї чи іншої книгозбірні і водночас – збереження цих відомостей для історії є укладання попримірникових каталогів. У таких випадках, як вигоряння чорнила, деструкція паперу, можуть бути втрачені історичні відомості (інколи з частиною матеріальної субстанції), й тим більш важливо, щоб інформація про давні записи або ж особливості друку була збережена.

Окрім науково-бібліографічної фіксації видань і примірників стародруків та полегшення пошуку потрібного почаївського друку і примірника читачами, наукові попримірникові каталоги можуть бути використані для атрибуції та наукового описування стародруків, включаючи фрагменти різного стану дефектності. Крім того, каталог може сам стати джерелом широкого спектру історико-книгознавчих, історичних, філологічних та інших гуманітарних досліджень завдяки повному передаванню провенієнцій та всіх марґінальних записів зі збереженням оригінального написання.

© Н. В. Заболотна, 2018

Укладання наукових каталогів, у тому числі попримірникових, є невід'ємною частиною планової дослідницької роботи відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ, і наразі триває робота над укладанням трьох із них, що присвячені кириличним виданням греко-католицьких друкарень. Це «Кириличні видання друкарні Почаївського Успенського монастиря XVIII – першої третини XIX ст.», автори Н. Заболотна, О. Железняк, Р. Кисельов (рукопис підготовлено), «Кириличні стародруки друкарні Унівського Успенського монастиря з фондів НБУВ» та «Кириличні стародруки друкарні Супрасльського Благовіщенського монастиря з фондів НБУВ», авторка Н. Заболотна.

Названі каталоги різняться як за обсягом, так і за жанрово-тематичним репертуаром їхнього наповнення – це пояснюється специфікою продукції кожної з друкарень та репрезентацією самих стародруків у НБУВ.

Каталог почаївських друків охоплює кириличні видання греко-католицького періоду діяльності друкарні (від її заснування до 1831 р.), окрім того, в додатках представлені кілька видань гражданського друку, а також кириличні видання православного періоду (друга третина XIX – початок XX ст.) з фондів відділу стародруків та рідкісних видань. Кількісно це понад 1700 примірників (включно алігати в конволютах) близько 200 видань – книг, аркушевих видань та невеликих друків, що могли бути використані як самостійно, так і приплетені до книги (окремо видані чини до Требника тощо). Така статистика дає підстави припустити, що НБУВ, імовірно, володіє однією з найбільших збірок почаївських друків у світі, особливо за кількістю представлених примірників одного видання. Жанрово це передусім літургійні видання, на другому місці – катехітичні, богословські праці та збірники проповідей, зовсім невелику частку становить література світського призначення [1]. Почаївська друкарня порівняно з іншими василіянськими друкарнями випускала найбільше літератури українською мовою, її україномовна спадщина неодноразово ставала предметом різноманітних за тематикою досліджень [2–8], і публікація каталогу безперечно сприятиме новим науковим напрацюванням.

Друкарня Унівського Успенського монастиря оо. василіян діяла з 1648 р. по 1699 р. і, після тривалої перерви, – з 1732 р. по 1770 р. включно. Протягом цього періоду з друкарні вийшло понад 50 кириличних видань, з них, за попередніми даними, в НБУВ наявні 135 примірників 19-ти видань. Серед цих наявних у НБУВ унівських стародруків 4 видання Псалтирів, 5 – Требників, 3 – Служебників, решта – поодиничні видання інших літургійних та теологічних книг. Загалом спадщина Унівської друкарні значно різноманітніша: окрім літургійних та катехітичних книг, регламентаційних церковних документів (як-от грамоти про висвячення та

надання парафії священику, статути братські), в Уневі побачили світ праці вітчизняних та зарубіжних авторів, які є визначними пам'ятками мови, літератури, релігійної та філософської думки своєї доби. Це «Виклад о церкві» Феодосія Софоновича, Євангеліє учительне та «Зерцало богословії» Кирила Транквіліона Ставровецького, «Зерцало до прейзреня і латвійшаго зрозуменя віри святой» Йосифа Шумлянського (примірники двох останніх праць наявні у фондах НБУВ), а також перекладені на румунську мову св. Дософтеєм Сучавським Псалтир у віршах та Акафіст і молебень Богородиці. З Унівською друкарнею співпрацювали чимало граверів, серед яких такі визначні, як Никодим Зубрицький та Йосиф Гочемський. Разом із тим, попри невелику загальну кількість унівських видань, зафіксовану в бібліографії, в її видавничому репертуарі ще існують лакуни. Тим актуальнішим є укладання наукових каталогів, адже вони сприяють реконструкції друкарської спадщини Унева. Зокрема, бібліографію доповнила інформація про виявлені видання Псалтиря [9, с. 7] та Требника [10].

Супрасльський Благовіщенський монастир розташований на пограниччі українських та білоруських етнічних земель (нині – в складі Польщі), основна діяльність його друкарні припадає на XVIII ст., коли монастир перебував в унії. Переважна більшість продукції монастирської друкарні призначалася українцям і білорусам – греко-католикам, водночас у 1780–1790-ті роки тут, як і в Почаєві, видавали книги на замовлення старообрядницьких громад. Упродовж 1695–1803 рр. монастирська друкарня випустила близько 100 кириличних видань (і співмірну кількість латиношрифтних). З видань XVIII ст., за попередніми даними, в НБУВ наявні 82 примірники 28-ми видань (першим відомим виданням, у вихідних даних якого названо Супрасль, є Служебник (Вільнюс-Супрасль, 1692–1695) – у ВСРВ наявні 38 примірників).

Отже, унівські видання представлені переважно кількома, іноді багатьма примірниками кожне, що дає змогу виявити видавничі варіанти, інші друкарські особливості в ході зіставлення масивів примірників. Значна ж частина супрасльських друків наявна переважно в одному примірнику, який немає з чим посторінково порівняти в межах збірки НБУВ, – це пришвидшує процес описування видання, проте знижує сподівану однозначність такого опису.

На перший погляд, наведені статистичні дані можуть вплинути виключно на загальний обсяг рукопису як виходу роботи, проте практика засвідчила, що не тільки. Не менш важливими чинниками, які впливають на те, як відбувається процес описування й підготовки каталогу, є репертуар назв і кількість примірників, якими представлене кожне видання. Оскільки друкований каталог висвітлює історію видавничої діяльності певної дру-

карні (чи кількох), єдино логічним для нас вбачається розташування описів видань за хронологією їхнього виходу друком. Тим часом, як було з'ясовано в процесі роботи над каталогом почаївських стародруків, виконання описів повинно бути прив'язане не до хронологічного списку, а до назв, тобто на практиці – описати підряд усі видання, наприклад, Служебників, потім Часословів і т. д. Це дасть змогу, по-перше, зіставити між собою видання, завдяки чому часто можна отримати важливу історико-книгознавчу інформацію, наприклад про контрафактні видання, а також про використання частин одного накладу для впорядкування різних книг.

Так, під час попримірникового описування у фондах НБУВ було виявлено два видання унівських Требників, не відображені в бібліографії. На титулі обидва мають дату 1744 р., але містять істотні розбіжності з оригінальним виданням цього року. Фактично, ці Требники можуть бути датовані приблизно між 1739 і 1744 рр. (є стаття, присвячена одному з них [10], після виходу якої було атрибутовано примірник іншого видання). Найімовірніше, це контрафактні видання, одне з них представлене чотирма примірниками, а друге – одним.

Показовими прикладами того, що вже надруковане раніше видання могло отримати новий титул або інші частини й завдяки цьому функціонувати як нова книга, є почаївські Служебники 1734 і 1735 рр. та почаївська Мінея святкова й загальна 1757 р., обидві частини якої могли бути переплетені окремо під титулами відповідно «Празднія» та «Община».

По-друге, такий порядок здійснення описування за назвами дасть змогу зробити їх однотипними (це стосується, передусім, поділу складу видання на частини, назв частин тощо), а це значно полегшує процес як описування наступних видань тієї само книги, так і наступного редагування каталогу. Зокрема, це допоможе уникнути тривалої у часі і трудомісткої уніфікації описів різних видань тієї самої книги, наприклад у поділі складу видання, наведенні назв розділів за оригіналом або уніфікованих, сучасною українською мовою тощо.

У процесі роботи над каталогом почаївських друків виявилася ще одна цікава особливість, яка знайшла своє підтвердження у ході збирання матеріалів до каталогів унівських та супрасльських видань. Ідеться про властиві, насамперед, почаївській, а також супрасльській, перемишльській та іншим друкарням вставки та додатки окремих служб, чинів, молитов, що не мали власного титулу й могли долучатися до одного й того самого або різних видань, численних передруків Літургії Іоанна Златоустого, які включали до складу виданих раніше книг [11]. Так, виявлено, наприклад: примірник невеликого почаївського видання 30-х років XVIII ст. Служби в часи бездощів'я та злив і дощової негоди у конволюті з супрасльським

Служебником 1727–1732 рр. (Кир.4319п); кілька почаївських видань Літургії Іоанна Златоустого, датованих 1765 р. (у фондах НБУВ виділено сім видань цієї Літургії, датованої 1765 р., дійсний рік виходу шести з них не встановлено, найімовірніше вони вийшли в 1760–1770-х роках), які приєднували до Служебників вільнюсько-супрасльського 1692–1695 рр. (Кир.5236п і Кир.1268п), унівського 1747 р. (Кир.5645п і Кир.5646п), а також почаївських Служебників різних років; так само виявлено перемишльську Літургію Іоанна Златоустого кінця XVIII – початку XIX ст. у поєднанні з почаївськими Служебниками 1765 р. (Кир.2391п), 1791 р. (Кир.2468п і Кир.2469п); почаївський Осмогласник від великого Ірмологіона 1793 р. приплетено до львівського Октоїха 1715 р. (Кир.814), унівський Требник 1739 р. приплетено до львівського видання окружного листа митрополита Леона Шептицького 1759 р. (Кир.1009) тощо.

Яскравим прикладом комбінацій видань різних василіянських друкарень є конволют, складений із фрагмента львівського Анфологіона 1694 р., до якого приплетено супрасльські видання без титулів Апограф 20–30-х років XVIII ст. та Доксастикон 10–30-х років XVIII ст., а також унівське Возслідування празникам 1738 р. (КДА, ВХVI 2/12. Муз.С.471. 5[й] экз. (2830230)) [9, с. 10; 12 – 13]. Не менш цікавий конволют утворюють Чин моленій во время Іовілеа на мѣстѣх на сіе опредѣленных (Львів, 1826), Літургія Іоанна Златоустого (Почаїв, одне з видань, датованих 1765 р.), Возслідування празникам (Унів, 1738) та інакший Чин моленій во время Іовілеа на мѣстѣх на сіе опредѣленных (Львів, 1795), цей конволют має шифр Кир.950.

Важливою частиною друкарської спадщини, зокрема Почаєва, є друковані ікони, які також доцільно включати до наукових каталогів [14, с. 12–15]. Адже деякі з них, наприклад, зображення Чудотворної почаївської ікони Богородиці, могли поширюватися серед парафіян і прочан як ікони, а могли й використовуватися в оформленні стародрукованих книг.

Після укладення попереднього списку та виконання описування примірників, які увійшли до нього, було виявлено і відповідно додано певну кількість почаївських друків у конволютах з виданнями інших, в основному василіянських, друкарень. Так само було зафіксовано унівські, супрасльські та інші греко-католицькі друки, що перебувають у конволютах із почаївськими, відповідно їх включено до попередніх списків, за якими готуються каталоги видань Унева та Супрасля. Отже, дослідник може зіткнутися з тим, що частина примірників, які потенційно мають увійти до каталогу видань тієї чи іншої друкарні, «переховується» в конволютах з іншими книгами. Причому, в разі відносної подібності в шрифтовому оформленні, стилістиці елементів художнього оздоблення, наявність алігата з іншої друкарні може не відразу впасти у вічі. Цим, зокрема, і по-

яснюється той факт, що чимало алігатів було виявлено лише під час попримірникового описування й після того внесено до читацьких каталогів. Логічним на цьому тлі видається висновок, що через таке «взаємопроникнення» видань різних василіянських друкарень продукцію цих установ зручніше описувати в комплексі, навіть якщо готувати до друку чи до оприлюднення електронними технологіями каталог видань кожної друкарні окремо. Також доцільним є в такому разі укладання покажчика конволютів, який допоміг би унаочнити кількість і склад подібних конволютів і зробити висновки щодо причин і тенденцій їхнього формування.

Серед труднощів, які трапляються під час укладання попримірникових каталогів, – і ті, які не є специфічними для греко-католицьких друкарень, а притаманні для каталогів кириличних стародруків загалом. У методичному плані це критерії розмежування варіантів видання та окремих видань. Очевидно, в розмежуванні варіантів видання й окремих видань потрібно зважати на характер та обсяг відмінностей між масивами примірників, ураховуючи кількість та якість розбіжностей у наборі, використанні елементів художнього оформлення [15–16]. При цьому важливо брати до уваги, що під час брошурування примірників аркуші першого і другого варіантів могли скомбінуватися між собою в різних примірниках по-різному – в одній книзі могли перемішатися аркуші з обох варіантів.

У технічному плані основні труднощі полягають у відсутності всіх необхідних кириличних літер, включаючи виносні під титлом, лігатури й діакритики у відомих комп'ютерних шрифтах, між тим, як специфіка каталогу передбачає відтворення великих обсягів давніх текстів, серед яких титули, назви частин та розділів, маргінальні записи тощо, засобами сучасного комп'ютерного набору. Це змушує авторів виробляти специфічні правила передавання текстів з урахуванням як наукових потреб, так і, не в останню чергу, наявних технічних засобів, хоча і ґрунтуючись на наявних рекомендаціях [17–23]. Як наслідок, доводиться відмовлятися від передавання діакритичних знаків, застосовувати специфічні кириличні літери з кількох шрифтових гарнітур, що частково взаємодоповнюють одна іншу, а це уповільнює процес набору та створює додаткові технічні труднощі, наприклад у разі перенесення файлів з одного комп'ютера на інший або під час збоїв, коли літери з однієї гарнітури виявляються механічно замінені на інші. Між тим, маємо цікавий міжнародний досвід укладання зводу кириличних графем, що трапляються в рукописах, для подальшого розроблення символів комп'ютерних шрифтів [24–25]. Із відповідними доповненнями стосовно кириличних стародруків із різних історичних часів та країн походження практичне втілення подібної праці стало би вкрай вагомим внеском у технічне забезпечення підготовки та видання пам'яток кириличного письменства та друкарства на належному рівні.

Отже, василіянські стародруки різних друкарень мають спільність між собою не лише в тематиці, оформленні, мові видань, але також у поширеному співіснуванні в конволютах – як традиційних (книжки з книжкою, книжки з аркушевим виданням), так і умовних, коли до однієї книги вставлено частину з іншої. Це дає підстави типізувати описи василіянських видань для наукового бібліографування, а також підтверджує доцільність синхронного описування стародруків, виданих цими осередками.

Список використаних джерел

1. Железняк О. О. Кириличні видання світського призначення друкарні Почаївського Успенського монастиря // Рукописна та книжкова спадщина України. Київ, 2012. Вип. 16. С. 197–205.

2. Кисельов Р. Є. Жанровий репертуар україномовних видань Почаївського Успенського монастиря XVIII – першої третини XIX століття // Вісн. Львів. ун-ту ім. Івана Франка. Львів, 2006. Вип. 1. С. 72–88.

3. Кисельов Р. Лексика української мови в почаївських стародруках // Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки : зб. наук. пр. Київ, 2011. С. 105–124.

4. Кисельов Р. Є. Україномовні катехізиси почаївського друку та їх лексика // Актуальні проблеми укр. лінгвістики. Теорія і практика. Київ, 2002. Вип. 6. С. 64–74.

5. Кисельов Р. Є. Українська мова в кириличних стародруках : до проблем створення укр. бібліогр. репертуару (на прикл. почаївських видань) // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2004. Вип. 13. С. 179–194.

6. Кисельов Р. Є. Лексика української мови в почаївських виданнях XVIII – першої третини XIX ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2005. 20 с.

7. Федак С. А. Українська літературна мова на Волині у XVIII ст. (фонетика та морфологія почаївських стародруків) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2004. 20 с.

8. Литвиненко О. О. Мовні особливості почаївського стародруку «Книжиця для господарства» 1788 р. (Фонетика. Морфологія) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2003. 16 с.

9. Кириличні стародруки 15–17 ст. у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського : кат. / уклад.: Н. П. Бондар, Р. Є. Кисельов, за уч. Т. М. Росовецької. Київ, 2008. 232 с.

10. Заболотна Н. Невідоме унівське видання требника у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського // Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника : історія і сучасність: доп. та повідомл. Міжнар. наук. конф., Львів, 28–30 жовтня 2010 р. Львів, 2010. С. 180–184.

11. Заболотна Н. Конволюти почаївських кириличних стародруків з виданнями інших друкарень у світлі книжкової культури України XVIII ст. : формування й побутування (на прикладі примірників з фондів Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського) // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. Вип. 44. С. 225–238.

12. Бондар Н. Новые сведения об изданиях и экземплярах Супрасльской типографии (по материалам фонда Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского) // Latopisy Akademii Supraskiej. T. 7: Dawna cyrylicka księga drukowana : twórcy i czytelnicy. Białystok, 2016. S. 195–200.

13. Заболотна Н. Кириллические издания типографии Супрасльского Благовещенского монастыря XVIII в., представленные в Национальной библиотеке Украины имени В. И. Вернадского // Latopisy Akademii Supraskiej. T. 7: Dawna cyrylicka księga drukowana : twórcy i czytelnicy. Białystok, 2016. S. 201–208.

14. Бочковська В. Г., Хауха Л. В., Адамович В. А. Каталог видань Почаївського та Унівського монастирів XVIII–XX ст. з колекції Музею книги і друкарства України. Київ, 2008. 360 с.

15. Заболотна Н. Почаївські кириличні стародруки як джерело з історії редакційно-видавничої та друкарської діяльності // Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки. Київ, 2011. С. 33–55.

16. Заболотная Н. Варианты изданий и типографские дополнения как свидетельства корректорской и редакторской работы в типографии Почаевского Успенского монастыря XVIII ст. (на материалах фондов отдела старопечатных и редких книг Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского) // Федоровские чтения – 2009. Москва, 2010. С. 108–118.

17. Методичні рекомендації для державної реєстрації книжкових пам'яток України. Кириличні рукописні книги та стародруки / уклад. Н. П. Бондар [та ін.]. Київ, 2007. Ч. ІІ. С. 99–134.

18. Бондар Н. Методика опису кириличних стародруків для Державного реєстру книжкових пам'яток України // Бібл. вісн. 2004. № 3. С. 20–23.

19. Кисельов Р. Пропозиції щодо передачі тексту кириличних видань при їх бібліографічному опрацюванні // Бібл. вісн. 2004. № 3. С. 24–27.

20. Німчук В. В. Правила видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції. Київ, 1995. Ч. 1. 54 с.

21. Страшко В. Правила передачі тексту кириличних документів XVI–XVIII ст. дипломатичним і популярним методами та рекомендації для застосування цих правил у виданнях наукового і науково-популярного типів (проект). Київ, 1992. 24 с.

22. Передача текстів документів і пам'яток : матеріали наук.-метод. наради / редкол.: В. В. Німчук [та ін.]. Київ, 1990. С. 13–15.

23. Пещак М. М., Русанівський В. М. Правила видання пам'яток української мови XIV–XVIII ст. Київ, 1961. 84 с.

24. Стандард старословенског ћириличког писма = Стандарт старославянского кириллического письма = Standard of the Old Slavonic Cyrillic Script. Београд, 2008. 24 с.

25. Предлог за регистацију старословенског ћириличког писма у Уникоду. URL: https://www.cirilica.net/documents/1.4 Standardizacija staroslovenskog pisma.pdf (дата звернення: 28.03.2018).

References

1. Zhelezniak, O. O. (2012). Kyrylychni vydannia svitskoho pryznachennia drukarni Pochaivskoho Uspenskoho monastyria [Cyrillic editions of the secular purpose of the Pochaiv Assumption Monastery Printing House]. In *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy* [Manuscript and book heritage of Ukraine], Is. 16, pp. 197–205. Kyiv. [In Ukrainian].

2. Kyselov, R. Ye. (2006). Zhanrovyi repertuar ukrainomovnykh vydan Pochaivskoho Uspenskoho monastyria XVIII – pershoi tretyny XIX stolittia [The genre repertoire of the editions in Ukrainian of the Pochaiv Assumption Monastery of the 18th – the first third of the 19th century]. In *Visnyk Lvivskoho universytetu imeni Ivana Franka* [Herald of Ivan Franko Lviv University], Is. 1, pp. 72–88. Lviv. [In Ukrainian].

3. Kyselov, R. (2011). Leksyka ukrainskoi movy v pochaivskykh starodrukakh [The Ukrainian language lexicon in Pochaiv old-printed books]. In *Drukarnia Pochaivskoho Uspenskoho monastyria ta yii starodruky* [The Printing House of the Pochaiv Assumption Monastery and its old-printed books] (pp. 105–124). Kyiv. [In Ukrainian].

4. Kyselov, R. Ye. (2002). Ukrainomovni katekhizysy pochaivskoho druku ta yikh leksyka [The catechisms of Pochayiv edition in Ukrainian and their lexicon]. In *Aktualni problemy ukrainskoi linhvistyky. Teoriia i praktyka* [Actual problems of Ukrainian linguistics. Theory and practice], Is. 6, pp. 64–74. Kyiv. [In Ukrainian].

5. Kyselov, R. Ye. (2004). Ukrainska mova v kyrylychnykh stadrukakh: do problem stvorennia ukrainskiho bibliohrafichnoho repertuaru (na prykladi pochaivskykh vydan) [The Ukrainian language in Cyrillic old-printed books: on the problems of creating a Ukrainian bibliographic repertoire (on the example of the Pochaiv publications)]. In *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Scientific works of the Vernadsky National Library of Ukraine], Is. 13, pp. 179–194. Kyiv. [In Ukrainian].

6. Kyselov, R. Ye. (2005). *Leksyka ukrainskoi movy v pochaivskykh vydanniakh XVIII – pershoi tretyny XIX st.* [The Ukrainian language lexicon in Pochaiv editions of the 18th – the first third of the 19th ct.] (Extended abstract of PhD dissertation). Kyiv. [In Ukrainian].

7. Fedak, S. A. (2004). *Ukrainska literaturna mova na Volyni u XVIII st. (fonetyka ta morfolohiia pochaivskykh starodrukiv)* [The Ukrainian literary language in the Volyn in the 18th ct. (phonetics and morphology of Pochaiv old-printed books)] (Extended abstract of PhD dissertation). Kyiv. [In Ukrainian].

8. Lytvynenko, O. O. (2003). *Movni osoblyvosti pochaivskoho starodruku "Knyzhytsia dlia hospodarstva" 1788 r. (Fonetyka. Morfolohiia)* [The linguistic features of the Pochaiv old-printed book "Handbook for the Housekeeping" of 1788 (Phonetics. Morphology)] (Extended abstract of PhD dissertation). Kharkiv. [In Ukrainian].

9. *Kyrylychni starodruky 15–17 st. u Natsionalnii bibliotetsi Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: kataloh* [Cyrillic old-printed books of the 15–17th ct. in the Vernadsky National Library of Ukraine: catalog] (N. P. Bondar, R. Ye. Kyselov (Comps.), feat. T. M. Rosovetska). (2008). Kyiv. [In Ukrainian].

10. Zabolotna, N. (2010). Nevidome univske vydannia trebnyka u fondakh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho [The unknown Univ edition of the Ri-

tual in the funds of the Vernadsky National Library of Ukraine]. In *Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka: istoriia i suchasnist: dopovidi ta povidomlennia Mizhnarodnoi naukovoi konferentsii, Lviv, 28–30 zhovtnia 2010 r.* [The Lviv National Vasyl Stefanyk Scientific Library of Ukraine: history and the present: reports and presentations of the International Scientific Conference, Lviv, October 28–30, 2010] (pp. 180–184). Lviv. [In Ukrainian].

11. Zabolotna, N. (2016). Konvoliuty pochaivskykh kyrylychnykh starodrukiv z vydanniamy inshykh drukaren u svitli knyzhkovoi kultury Ukrainy XVIII st.: formuvannia y pobutuvannia (na prykladi prymirnykiv z fondiv Natsionalnoi Biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho) [Convolutes of the Pochaiv Cyrillic old-printed books with the publications of other printing houses in the light of book culture in Ukraine in the 18th ct.: the formation and functioning (on the example of the copies from the Vernadsky National Library of Ukraine collection)]. In *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Scientific works of the Vernadsky National Library of Ukraine], Is. 44, pp. 225–238. Kyiv. [In Ukrainian].

12. Bondar, N. (2016). Novye svedeniia ob izdaniiakh i ekzempliarakh Supraslskoi tipofrafii (po materialam Fonda Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskogo) [New information about editions and copies from the Suprasl Printing House (based on the materials of the fund of the Vernadsky National Library of Ukraine)]. In *Latopisy Akademii Supraskiej: T. 7. Dawna cyrylicka księga drukowana: twórcy i czytelnicy* (S. 195–200). Białystok. [In Russian].

13. Zabolotna, N. (2016). Kirillicheskie izdania tipografii Supraslskogo Blagoveshchenskogo monastyria XVIII v., predstavlennye v Natcionalnoi biblioteke Ukrainy imeni V. I. Vernadskogo [Cyrillic editions of the Printing House of the Suprasl Annunciation Monastery of the 18th ct. deposited in the Vernadsky National Library of Ukraine]. In *Latopisy Akademii Supraskiej: T. 7. Dawna cyrylicka księga drukowana: twórcy i czytelnicy* (S. 201–208). Białystok. [In Russian].

14. Bochkovska, V. H., Khaukha, L. V., Adamovych, V. A. (2008). *Kataloh vydan Pochaivskoho ta Univskoho monastyriv XVIII–XX st. z kolektsii Muzeiu knyhy i drukarstva Ukrainy* [Catalog of editions of the Pochaiv and Univ Monasteries of the 18–20th ct. from the collection of the Museum of Books and Printing in Ukraine]. Kyiv. [In Ukrainian].

15. Zabolotna, N. (2011). Pochaivski kyrylychni starodruky yak dzherelo z istorii redaktsiino-vydavnychoi ta drukarskoi diialnosti [Pochaiv Cyrillic old-printed books as a source for the history of editorial and publishing and printing activities]. In *Drukarnia Pochaivskoho Uspenskoho monastyria ta yii starodruky* [The Printing House of the Pochaiv Assumption Monastery and its old-printed books] (pp. 33–55). Kyiv. [In Ukrainian].

16. Zabolotnaia, N. (2010). Varianty izdanii i tipografskie dopolneniia kak svidetelstva korrektorskoi i redaktorskoi raboty v tipografii Pochaevskogo Uspenskogo monastyria XVIII st. (na materialakh fondov otdela staropechatnykh i redkikh knig Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskogo [Variants of editions and typographical additions as evidence of proof-reading and editorial work in the Pochaiv Assumption Monastery Printing House of the 18th ct. (based on the materials of the

collections of the Old-Printed and Rare Books Department of the Vernadsky National Library of Ukraine)]. In *Fedorovskie chteniia – 2009* [Fedorov readings – 2009] (pp. 108–118). Moscow. [In Russian].

17. Bondar, N. P., et al. (Comps.). (2007). *Metodychni rekomendatsii dlia derzhavnoi reiestratsii knyzhkovykh pamiatok Ukrainy. Kyrylychni rukopysni knyhy ta starodruky* [Methodical recommendations for state registration of book monuments of Ukraine. Cyrillic handwritten and old-printed books] (Pt. 2, pp. 99–134). Kyiv. [In Ukrainian].

18. Bondar, N. (2004). Metodyka opysu kyrylychnykh starodrukiv dlia Derzhavnoho reiestru knyzhkovykh pamiatok Ukrainy [Methods of describing Cyrillic old-printed books for the State register of book monuments of Ukraine]. In *Bibliotechnyi visnyk* [Library herald], No. 3, pp. 20–23. [In Ukrainian].

19. Kyselov, R. (2004). Propozytsii shchodo peredachi tekstu kyrylychnykh vydan pry yikh bibliohrafichnomu opratsiuvanni [Proposals for the transmission of the text of Cyrillic editions during their bibliographic processing]. In *Bibliotechnyi visnyk* [Library herald], No. 3, pp. 24–27. [In Ukrainian].

20. Nimchuk, V. V. (1995). *Pravyla vydannia pamiatok, pysanykh ukrainskoiu movoiu ta tserkovnoslovianskoiu ukrainskoi redaktsii* [Rules for publishing of monuments written in Ukrainian and in Church Slavonic of the Ukrainian version] (Pt. 1). Kyiv. [In Ukrainian].

21. Strashko, V. (1992). *Pravyla peredachi tekstu kyrylychnykh dokumentiv XVI–XVIII st. dyplomatychnym i populiarnym metodamy ta rekomendatsii dlia zastosuvannia tsykh pravyl u vydanniakh naukovoho i naukovo-populiarnoho typiv (proekt)* [Rules for tranmission of the Cyrillic documents text of the 16–18th ct. by diplomatic and popular methods and recommendations for the application of these rules in the editions of scientific and popular scientific types (project)], Kyiv. [In Ukrainian].

22. Nimchuk, V. V., et al. (Eds.). (1990). *Peredacha tekstiv dokumentiv i pamiatok: materialy naukovo-metodychnoi narady* [Transmission of texts of documents and monuments: materials of the scientific and methodical meeting] (pp. 13–15). Kyiv. [In Ukrainian].

23. Peshchak, M. M., Rusanivskyi, V. M. (1961). *Pravyla vydannia pamiatok ukrainskoi movy XIV–XVIII st.* [Rules for publishing monuments of the Ukrainian language of XIV–XVIII ct.]. Kyiv. [In Ukrainian].

24. *Standard staroslovenkog ćiriličkog pisma = Standart staroslavianskogo kirillicheskogo pisma = Standard of the Old Slavonic Cyrillic Script.* (2008). Beograd. [In Serbian, Russian and English].

25. *Predlog za registraciju staroslovenkog ćiriličkog pisma u Unikodu* [Proposal for registration of the Old Cyrillic script in Unicode]. URL: https://www.cirilica.net/documents/1.4 Standardizacija staroslovenskog pisma.pdf. [In Serbian].

Nataliia Valentynivna Zabolotna,
Candidate of Philological Sciences, Senior Research Fellow
of the Department of Old-Printed and Rare Books,
Institute of Book Studies, Vernadsky National Library of Ukraine,
e-mail: zabolotna_n@ukr.net

Composition of the single copies catalogs of Cyrillic old-printed books of the Basilian printing houses from the VNLU funds: practical experience and theoretical developments

The article is devoted to the peculiarities of the composition of the single copies catalogs of Cyrillic old printed books of the Basilian printing houses discovered during the work on the catalogs of Cyrillic editions of the printing houses of the Pochaiv, Univ and Suprasl monasteries. The necessity to include one-sheet editions as well as the books issued by these printing houses in the catalogs is underlined. Particular attention is paid to the convolutes made from the editions (or parts thereof) of various Basilian printing houses. The problem of lack of symbols in computer fonts necessary for the reproduction of texts is actualized.

Since the printed catalog represents the history of the activity of a particular printing house (or several of them), it is only logical that the descriptions of the editions should be arranged according to the chronology of their publication. In practice, it was established that the execution of the descriptions should be attached not to the chronological list, but to the titles, that is, it would be practical to describe in succession all the editions, for example, of the Missals, etc. This will make it possible not only to make descriptions similar, but also to compare publications among themselves, from which it is often possible to obtain important historical and bibliographic information, for example, about counterfeit editions, as well as the usage of parts of a single circulation for the compilation of different books.

It is an issue of insertions and additions of separate services, rites, prayers that did not have their own title and could be used both independently and binded with the same or different editions of different Basilian printing houses that was typical to Greek-Catholic typographies. There is a logical conclusion on this background that due to this "interpenetration" of editions of different Basilian printing houses, describing the products of these establishments in a complex should be more convenient, even if the catalog of publications of each printing house is separately prepared for being published as a book or an electronic publication.

Key-words: composition of catalogs, single copies catalogs, Cyrillic old-printed books, editions of Greek-Catholic printing houses.

Заболотная Наталия Валентиновна,
кандидат филологических наук, старший научный сотрудник
отдела старопечатных и редких изданий Института книговедения
Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского
e-mail: zabolotna_n@ukr.net

Составление поэкземплярных каталогов кириллических старопечатных книг василианских типографий из фондов НБУВ: практический опыт и теоретические наработки

Статья посвящена особенностям составления поэкземплярных каталогов кириллических старопечатных книг василианских типографий, установленным в процессе работы над каталогами кириллических изданий типографий Почаевского, Уневского и Супрасльского монастырей. Подчеркнута необходимость включения в каталоги наравне с книгами листовых изданий, выпускавшихся указанными выше типографиями. Особое внимание уделено конволютам из изданий (или их частей) разных василианских типографий. Актуализирована проблема нехватки символов, необходимых для передачи текстов, в компьютерных шрифтах.

Поскольку печатный каталог освещает историю деятельности конкретной типографии (или нескольких), единственно логичным представляется расположение описаний изданий по хронологии их выхода в свет. На практике было установлено, что выполнение описаний должно быть привязано не к хронологическому списку, а к названиям, то есть на практике – описать подряд все издания, например Служебников, и т. д. Это даст возможность не только сделать описания однотипными, но и сопоставить между собой издания, из чего часто можно получить важную историко-книговедческую информацию, например о контрафактных изданиях, а также об использовании частей одного тиража для составления разных книг.

Речь идет о свойственных греко-католическим типографиям вставках и дополнениях отдельных служб, чинов, молитв, которые не имели собственного титула и могли быть использованы как самостоятельно, так и приплетены к одному и тому же или разным изданиям разных василианских типографий. Логичным на этом фоне представляется вывод, что из-за такого «взаимопроникновения» изданий разных василианских типографий продукцию этих заведений удобнее описывать в комплексе, даже если готовить к печати или к обнародованию электронными технологиями каталог изданий каждой типографии отдельно.

Ключевые слова: составление каталогов, поэкземплярные каталоги, кириллические старопечатные книги, издания греко-католических типографий.

Стаття підготовлена 5 квітня 2018 року;
подана до друку 30 квітня 2018 року.